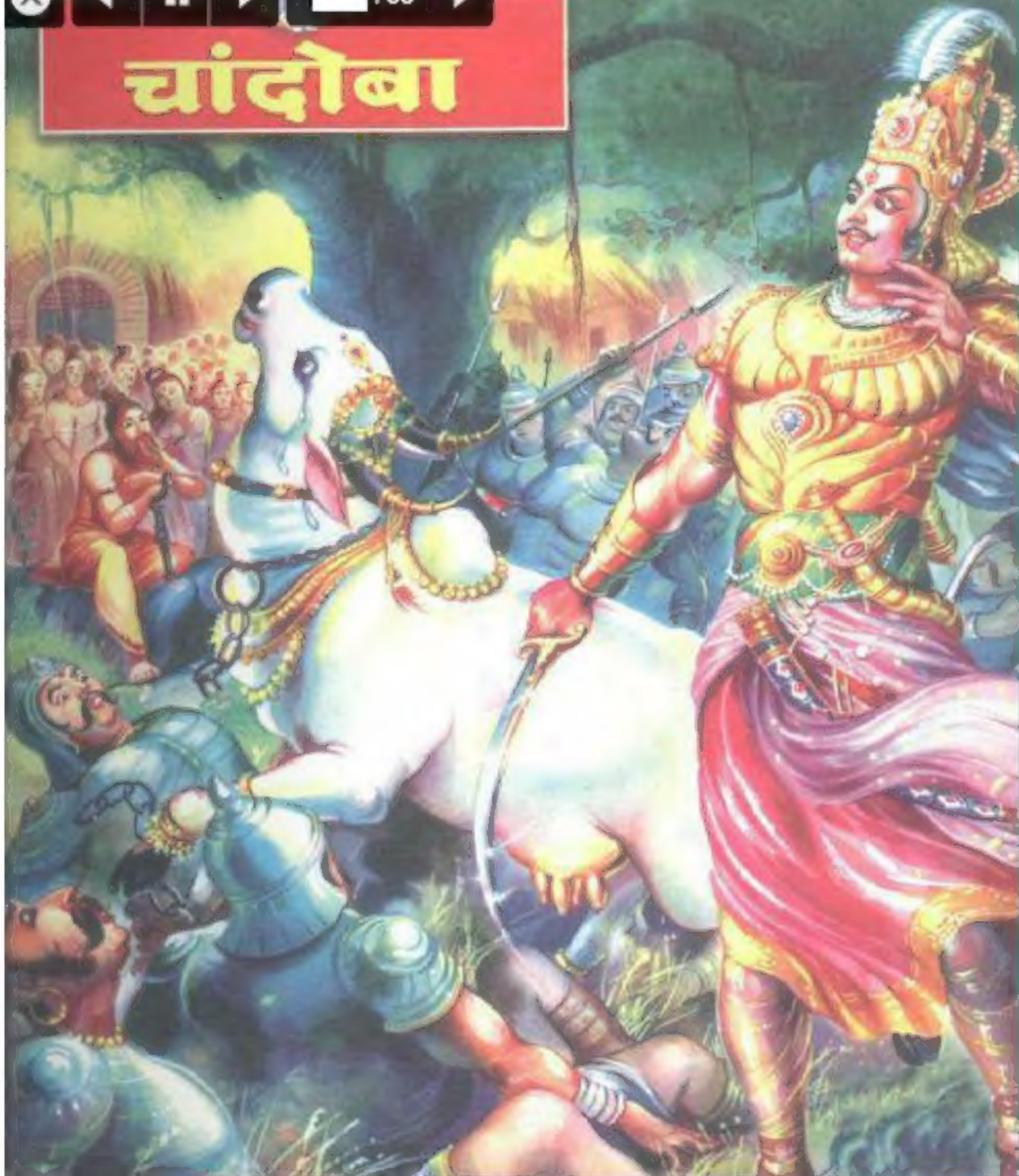

चांदोबा

वाचकांची पत्रे

सर्व बालमासिकांमध्ये मला अकर्षित करणारे मासिक म्हणजे 'चंद्रामामा'. वाचकांना ते वेगळ्याच अद्भुत विश्वात घेऊन जाते. न पाहिलेल्या, न ऐकलेल्या गोष्टींनी भरलेले हे मासिक खरोखरच एक वरदान आहे. गेली पंचवीस वर्षे मी हे वाचतो आहे. काही काळ याचे प्रकाशन स्थगित झालेले होते; पण पुन्हा हे आपला प्रकाश दाखवायला लागले आहे, हे आम्हा वाचकांचे भाव्यच आहे. हा चंद्रामामा जगात अक्षय राहो ही माझी मनःपूर्वक इच्छा!

- जी. जॉन केनेडी, हैदराबाद

'चंद्रामामा' हे भारतीय साहित्याच्या आकाशांतले हुष नक्षत्र आहे. त्याच्या विलक्षण व खास स्वल्पाव्हल वाचक नेहमीच त्याची प्रशंसा करतात. एक वाचक म्हणून मी हे विहित आहे. नित्यनव्या वेताळ कथा, लोकप्रिय धारावाही मालिका या उत्कंठा उत्पन्न करतात. विविध देशांतल्या गोष्टी व माहिती आमच्या ज्ञानात भर घालते. जातक कथा व पुराणकथाही वेचक असतात. भविष्यात आपण पंचतंत्र व अरबी कथाही प्रसिद्ध कराव्यात असे मी सुचवतो. 'चंद्रामामा'ची शानदार वाटचाल सापुटेही अशीच चालू राहवी अशी माझी प्रार्थना आहे.

- महर्षी, अलाहाबाद

आमच्या तहानवयात अभ्यासाच्या पुस्तकांत उपयुक्त आम्ही "चंद्रामामा" मोठ्या उरसाहाने वाचत होतो. जरा मोठे झाल्यानंतर वेताळाच्या गोष्टी, जातक कथा व इतर मनोरंजनाची साधुगी मी नीट वाईड करून सर्व अंक माझ्या पुस्तकालयात सुरक्षित ठेवले आहेत. तहानपणी वाचलेल्या अर्ध्या आपल्याचा राजा, 'जागते रहो' गोष्टी, आजही मला आवडतात. आकाशात चमकणाऱ्या चांदीबाबर ससा आहे, की वृत्त कलणाही म्हातारी आहे, ते काही मला माहीत नाही. पण चंद्रामामा हे महत्त्वपूर्ण मासिक आहे एवढे मात्र नक्की. या वयातही मला हे मासिक आनंद देते. दर महिन्याला वाचावची उत्कंठा वाढतच जाते. मनाला शांतता मिळते. घरांतल्या सर्वांना ज्ञान व मनोरंजनाचा आनंद मिळतो.

- दुर्गा, वर्धा

चंद्रामामाच्या प्रकाशकांचे व वाचकांचे साठ वर्षे पूर्ण झाल्याबद्दल मी मनःपूर्वक अभिनंदन करतो. वाचकांच्यासाठी ज्या स्पर्धा ठेवल्या जातात, त्यांत तुम्ही कोणत्या वर्गात शिकता आहात? आपले वय काय? हे आकर्षक विचारते जाते.

मोठ्या वयाचे वाचक आहू नवेल का? देशांत हे मासिक सर्वांचे मन वेधून घेते. हे सर्वांचे मासिक आहे.

- तायुदेव भट्ट, कारवार

पंगु बुद्धी

गिरिधर हा गिरिजनपुर देशाचा राजा होता. तो दरवर्षी एका प्रसिद्ध व्यक्तीचा सत्कार करत असे. मंत्री योग्यवेळी देशांतल्या प्रसिद्ध व्यक्तींची यादी करून राजाला देत असत. त्यांतली जी व्यक्ती राजाला योग्य वाटेत, तिचा राजा सत्कार करत असे.

परंतु त्या वर्षी मंत्र्यांनी दिलेल्या प्रसिद्ध व्यक्तींच्या यादीतली एकही व्यक्ती राजाच्या मनात भारती नाही. तेव्हा मंत्री राजाला म्हणाले,

"महाराज, या वर्षी आम्हाला अशी कोणतीही प्रसिद्ध व्यक्ती सापडली नाही जी आपल्याला योग्य वाटेत. सामान्य कलाकार, विद्वान यांची यादी करण्याचा ठुकूम व्हावा. आम्ही ती त्वरित बनवून देऊ."

राजाने ही विनंती धुडकावून म्हटले, "विद्वान तर खूप लोक असतात, पण मी अशा विद्वानांचा चाहता आहे, की ज्यांच्यामध्ये काही असामान्य

गुण आहेत, अशा व्यक्ती विरळ असतात. पण कोणत्याही परिस्थितीत मी अयोग्य माणसाचा सत्कार करणार नाही." राजाने स्पष्ट शब्दांत आपले मत मांडले.

असा पंथरवडा गेला. एक दिवस राजा आपल्या परिवाराबरोबर शिकारीला निघाला. दुपारपर्यंत मोठ्या घामधुमीत शिकार सुरू होती. पण हळूहळू सगळे वस्त्रे मारगे रेंगाळायला लागले. राजा मात्र वेगाने जंगलात पुढे गेला, आणि रस्ता चुकला. आपण वाट चुकलो आहोत हे त्याच्या लगेच लक्षांत आले. पण त्यांची चिंता न करता आपली तहान शाराविण्यासाठी पाण्याच्या शोधांत तो तसाच पुढे गेला.

पाणी कुठे दिसना. पण त्याला एके ठिकाणी एक आश्रम दिसला. तहान भागवण्याच्या आशेने तो आश्रमात शिरला. पण लेणीत रव्य पाहून तो तहानभूक सर्व काही विसरला.

लक्ष्मी गायत्री

त्या आश्रमात जितकी मंडळी होती, ती कुठल्या ना कुठल्या स्वल्पांत अपंग, विकलांग होती. परंतु कुशाच्याही चेहेऱ्यावर त्याचे कुःछ नव्हते. विकलांग असून त्याचा त्रास त्यांच्या चेहेऱ्यावर दिसत नव्हता. त्यांच्यात एक आत्म-विश्वास दिसत होता. कुणी टोपल्या विणत होते तर कुणी चटया. कांहीजण कापड विणत होते. हे सगळे बघता बघता राजाला आपल्या तऱ्हेनेची आठवणच राहिली नाही.

इतक्यांत आतून एक सुंदर तरुण बाहेर आला आणि आदराने म्हणाला, "आपण कोण? आपल्याला काय पाहिजे?"

राजाने आपण कोण आहे हे न सांगता तऱ्हेन भागविण्यासाठी पाणी मागितले थंड पाणी पिऊन तऱ्हेन भागल्यावर, युवकाने दाखवलेल्या जागेवर

फसून फुतूहलापौटी त्याने युवकावर प्रश्नांचा भडिमार केला.

हंयतच तो तरुण म्हणाला, "तुमच्या सर्व प्रश्नांच्या उत्तरादाखल मी तुम्हाला ही नोद सांगतो की एका."

म्हण ती सांगू लागता, "इथून जवळच तेथली नांवाचे एक गांव आहे. पंडित नारायणशास्त्री तिथे राहातात. कृष्णशास्त्री हा त्यांचा एकुलता एक मुलगा आहे. तो सर्व विद्वान पारंगत आहे आणि सुंदर आहे. पण ह्यामुळे तो गर्विष्ठ झाला आहे. तो स्वतःला असामान्य व्यक्ती मानू लागला. त्याचे हे वागणे त्याच्या बहिजांना अजिबात आवडले नाही.

त्यांनी त्याला पुष्कळ समजावून पाहिले की असा गर्व करणे चांगले नाही. विनय हाच पंडितांच्या पांडित्याचा अलंकार आहे. त्याचे बडील समजावून धरले, पण कृष्णशास्त्रीच्या स्वभावात कांही बदल झाला नाही.

तेथूनच जवळच्या बलभद्रपुरच्या जमीन-दारांनी राज्योत्त्थाच्या संदर्भात नवीन कवींच्या तऱ्हेची घोषणा केली. ही घोषणा ऐकताच कृष्णशास्त्रीने मनशी निश्चय केला की ही स्पर्धा तोच जिंकेल आणि त्याचा सत्कार होईल. ह्या विचारांतच तो घोडागाडीतून राजधानीकडे निघाला.

गाडी थोडी दूर गेली असेल तोच कृष्णशास्त्रीला एक कारळा तरुण दिसला. त्याला चालता येत नव्हते. चालताना खूप त्रास होत

होत. गाडी दिशातच त्या तरुणाने गाडी थांब-वण्यासाठी हात केला.

कृष्णशास्त्री कांही बोलण्या उगोवरच गाडीवान दया येऊन त्या युवकाला म्हणाला, "पायाला तारल का?"

तरुण हंयत दोघांकडे बघत म्हणाला, "कांटा बोकला होता. कांटा तर निघाला पण बोक तशीच आहे. मला बलभद्रपुरला जायचे आहे. जर आपणही तिकडेच जात असला तर मला आपल्या गाडीत बसण देऊ शकता?"

त्याचे बोलणे ऐकून कृष्णशास्त्रीने त्याला नीट त्याहाकले. त्याच्या चेहेऱ्यावर दुषारी विसर होती. त्याने मंथीर स्वराने त्या तरुणाला गाडीत बसवला सांगितले.

युवक गाडीत बसला. कृष्णशास्त्रीने त्याचे नांव विचारताच तो म्हणाला, "मी थोडा बहिरा आहे. कृपया मोठवाने बोला."

तिरस्काराने त्याच्याकडे बघत तो जवळ जवळ ओरडलाच, "मी विचारतो आहे की आपल नांव काय?"

युवक हंयत म्हणाला, "माझ नांव जगन्नाथ आहे. बलभद्रपुरच्या जमीनदारांकडे जी स्पर्धा होणार आहे, त्यात भाग घेण्यास मी जात आहे."

त्याचे उता ऐकून कृष्णशास्त्रीच्या चेहेऱ्यावर एक बेभिकीरपणा आला.

गाडीबलभद्रपुरच्या वेरीक येताच "इथे एक नरसिंह नांवाचे सुप्रसिद्ध वैद्य आहेत. त्याच्या-चांदोबा

कडून पायाला, हाताला औषध लावून येतोच." असे म्हणत तो तरुण खाली उतरला.

दुसऱ्या दिवशीच कविताची स्पर्धा सुरू झाली. कृष्णशास्त्रीने प्रथमच आपली कविता ऐकवून जमीनदारांची चाहवा मिळवली होती. नेर आणखी चारपांच कवींनी आपल्या कविता ऐकवल्या. एवढ्यांत जगन्नाथ एका वृद्धाता घेऊन तिथे आला.

त्या बयोवृद्ध माणसाला बघताच जमीनदाराने स्वतः त्यांचे स्वागत केले. आणि "हे वैद्य शिरोमणी धनंतीरी नरसिंह" अशी त्यांची सर्वांना ओळख करून दिली.

तेव्हा बसला उभ्या असलेल्या जगन्नाथकडे बघत नरसिंह जमीनदारांना म्हणाले, "ह्याचे नांव जगन्नाथ आहे. काळ दुषारी लंगडत माझ्याकडे

आला. पायात कांडा गेला होता. वेदनेने तडकळत होता. म्हणून औषध लावले. इकडच्या तिकडल्या गप्पा मारताना कळले की हा कविता स्पष्ट भाग घेण्यासाठी आला आहे. मी नम्रतीत त्याला म्हटले की औषधावर एक कविता ऐकव तर छरं."

तेव्हां याने ताबडतोब एक कविता ऐकवली, त्याचा सारांश आहे, सर्व वैद्य औषध देतात, पण प्रेमाने, माचेंने दिवेले औषध अमृतपेक्षा गुणकारी आहे. एवढंच नाही तर ते औषध भविष्यातल्या रोगांचे पण निवारण करते. आजचे हे वैद्य असेच असल्यामुळे मला औषध नाही तर अमृत मिळाले आहे. आणि यांत कुठलीही अतिशयोक्ती नाही. आता अशी कविता ऐकल्यावर जगन्नाथला कसं सोडणार? म्हणून बरोबर घेऊन आलो आहे."

जमीनदार टाळ्यास काजवत म्हणाला, "वा!

या जगन्नाथ, आता आपल्या कवितेने आपल्या धुंद करून टाका."

वैद्य नरसिंह जमीनदाराला म्हणाले, "एका आजारत याला बहिरणण आले आहे. लोकांचे मी ह्याच्यावर उपचार करून याला बरा करीन."

जमीनदार म्हणाला, "बहिरा असला म्हणून काय झालं? मनुष्याला शारीरिक व्यंग असले तर हरकत नाही, पण त्याची बुद्धी चणशी हवी."

त्यानंतर जगन्नाथने आपल्या सूत्रधूर कवितांनी श्रोत्यांना अगदी मंत्रमुग्ध केले. त्याच्या कविता ऐकल्यावर कृष्णशास्त्रीसकट सर्व कवीना त्यांच्या कविता शुष्क व नीस वाटू लागल्या. कृष्णशास्त्रीला वाटले की जगन्नाथने नुसत्या काव्यांतच नाही तर मानवत्वेतलपण त्याला घडे दिले, त्याचे मन आता गर्व सोडून विनयशीलतेकडे वळविले आहे.

स्पर्धेनंतर जमीनदाराने जगन्नाथचा सत्कार करून त्याच्या इच्छेप्रमाणे त्याला राजकवीच्या पदावर नियुक्त केले.

विश्रांतीच्या वेळी कृष्णशास्त्री जगन्नाथला भेटून म्हणाला, "गाडीत प्रवास करताना मी आपल्याला बेफिकीरीने वारावले. मनांत आगनी हेटाळणी केली. त्याकरिता आपण मला क्षमा करा. आण एवढे श्रेष्ठ कवी आहात याची मला कल्पना नव्हती."

जगन्नाथ शांत स्वरात म्हणाला, "अपंग व्यक्ती श्रेष्ठ असेल तरच निचा मान देवला पाहिजे, असे समजणे चुकीचे आहे. जे असा विचार

करतात, ते बुद्धीने अपंग असतात."

जगन्नाथचे शब्द कृष्णशास्त्रीला चाककाच्या पटव्याप्रमाणे लागले. तो एक क्षण गप्प राहिला, आणि नंतर म्हणाला,

"आपल्याला माहीतच आहे की कवी कधी घिब बुद्धा अमृताचे काम करते. आपले काही बोलणे मला विषभारले बाले, पण माझी खात्री आहे की पुढे जाऊन तेच शब्द अमृताचे काम करतील, आणि ज्या मानसिक आजारात मी ग्रस्त आहे, त्यापासून मला मुक्ति मिळेल. मला आता समजते आहे की शारीरिक व्यंगपेक्षा मानसिक व्यंग कितीतरी पटींनी बर्द आहे. तो एकमानसिक रोग आहे. मला आपला निरोप वेण्याची परवानगी था." असे म्हणून हाल जोडून तो निघून गेला.

त्यानंतर त्याने आपल्या गावाच्या वेशीवर एक आश्रम स्थापन केला, त्यांत त्याने अपंगांना आश्रय दिला. त्यांच्यात जग्न्याची उमेद निर्माण केली. त्यांना उदरनिर्वाहासाठी धंद्याला योग्य असे शिक्षण देण्यास सुरुवात केली.

गोष्ट संपवून युवक म्हणाला,

"महाराज, मीच तो कृष्णशास्त्री. चार वर्षांपूर्वी मी हा आश्रम स्थापन केला. जगन्नाथने या आश्रमाची माहिती मिळवली. आता मनांत येईल तेव्हां ते इकडे येतात, तेच माझे गुरूदेव आहेत. वेळोवेळी तेच आम्हाला मार्गदर्शन करत असतात. हा आश्रम मी त्यांच्या प्रेरणेनेच स्थापन केला, एकदा मी त्यांच्याशी अत्यंत बेफिकीरीने वागलो होतो, त्याबद्दल प्रायश्चित्त म्हणूनच मी याची स्थापना केली. आणि त्यांना मी माझे गुरू मानले." कृष्णशास्त्रीचे म्हणणे राजाने लक्ष देऊन ऐकले होते.

आनंदाच्या उकळ्या फुटून तो म्हणाला, "मी या देशाचा राजा निर्वाह आहे. मी दसवर्षी माझ्या राज्यातल्या एका अस्समान्य व्यक्तीचा उत्स्कार करतो. पण यावर्षी याच्या मंत्र्यांना अशी कोणी व्यक्ती मिळाली नव्हती. म्हणून मला खूप वाळजी वाटत होती. पण आज मला अशा दोन अस्समान्य व्यक्ती मिळाल्या आहेत ज्यांचा याच वर्षी नाही, तर आयुष्यभर मी गौरव करत राहीन. आणि हे माझे सौभाग्य आहे."

होता. तो त्यातून शुद्धीवर आला. त्याने चारी बाजूला नीट न्याहाळून बघितले व नवीन जागी आल्यासारखा व कांही समजत नसल्यासारखा तो उदराला, "मी कुठे आहे? मी कोण आहे? मांत्रिकाने त्याच्याजवळ जाऊन त्याच्या खांद्यावर हात ठेवून म्हटले, "तू केशव आहेस. महामांत्रिक ब्राम्हदंडीच्या गुहेत तू आहेस. तो वस्त्र उपासकांचा क्रयद्रुम, उत्तमते भवत."

केशवने गुहेत सर्वत्र नजर फिरवली. आणि आज्ञेच्याने बघत त्याने आठवण्याचा प्रयत्न केला. हळू हळू त्याची स्मृति जागृत होऊ लागली. त्याने ब्राम्हदंडी व जयमल्लाला ओळखले आणि कालभैरवाच्या मूर्तीकडे बघून तो म्हणाला, "कातमैरवाच्या डोळ्यांतली चमक जरा कमी झाल्यासारखी वाटते आहे. सारं कांही विचित्र वाटतंय. काय झालं जयमल्ल?" त्याने मागे वळून जयमल्लला विचारलं.

जयमल्ल कांही बोलणार तेवढ्यांत मांत्रिकाने त्याला थांबवून विचारलं, "कांही नाही केशव, मी जरा बेसावध होतो. कोणा भ्रष्ट मांत्रिकाने माझ्यावर बार केलेला आहे. तू भिऊ नकोस. मी

त्या मांत्रिकाचा कालमेरवाला बळी देणार आहे.

तो आमचं का

"गुरू, आ

शत्रू आपल्याला शोधत दोंगर चढून येतो आहे. आपण कुठे तरी पळून जाऊं या. मार्ग दाखवावा." जयमल्ल म्हणाला.

"पळून जावचं? ते शक्य नाही. होमहामांत्रिक ब्राम्हदंडी शत्रूला धावून पळून जाणार? शिष्या, असे तू काय बोलतो आहेस? तुला माही मंजशास्त्री माहीन नाही. मी राजाच्या दैनिकीला धावत नाही किंवा त्यांच्या बरोबरच्या त्या फालतू मांत्रिकालाही धावत नाही. कात भैरव माझे रक्षण करील... मी इथूनच त्या मांत्रिकाला मारून टाकीन. त्याने अगोदर माझ्यावर हल्ला केलेला आहे, मी त्यालाच चांगला घडा शिकवीन. तुम्ही दोघेजण मात्र दूर कुठे तरी जाऊन तपून बसा." असे म्हणून ब्राम्हदंडी कातमैरवाच्या मूर्तीजवळ गेला.

केशवने असले धनुष्यबाण उचलले. त्यानंतर तो व जयमल्ल गुहेतून बाहेर पडले आणि दगडांच्या नि झाडांच्या मागून लपत-छपत हत्तीच्या झऱ्याच्या दिशेने पळायला लागले. (क्रमशः)

वेताळ
कथा

शरनिधीचे बुद्धिवळ

लिट्चयी विक्रमार्क पुन्हां जाहजवळ आला. त्याने झाडवरून राव खाली उतरवले आणि खांद्यावर घेतले. तो स्मशानाच्या दिशेने चालू लागला. तेव्हा प्रेतांत लपलेला वेताळ म्हणाला, "राजन्, मध्यरात्रीची वेळ आहे, सगलीकडे नीव शांतता पसरली आहे, तुरीही न घाबरला मला बाहून नेतो आहेस. दम्याचे नाव नाही. अरे, तुझा मीत्यवान बंड कशाला वांया घालवतोस?" मला असं वाटतंय की शेवटी तुझे कष्ट वाया जातील. काही लोकांना कांही खेळ विरोध आवडतात. शरनिधि राजाला बुद्धिवळ फार आवडत असे, या खेळात एकदा त्याने एका गोपवांर विजय मिळवला अर्दी

प्रमाणे जिकित्यावर त्याला पुन्हा ताल्लय प्राप्त होणार होते. पण विषम मिळतलुकां त्याने ही सुसंधी आपल्या हातून निसटू विली, त्याची गोष्ट सांगतो नीट लक्ष देऊन ऐक. " आणि बेताळ शरनिधीची गोष्ट सांगू लागला.

शरनिधी हा मधुवनावर राज्य करत असे. बुद्धिबळ हे त्याला आपल्या प्राणापेक्षाही प्रिय होते. दरवर्षी आपल्या राजधानीत तो बुद्धिबळ स्पर्धा घेत असे.

शरनिधीची पत्नी प्रभावती देवी आणि वैजयंती य मेघना या त्याच्या दोघी मुलींना देखील बुद्धिबळाची विशेष आवड होती.

एका पौर्णिमेच्या रात्री वैजयंती आणि मेघना उद्यानात बसून बुद्धिबळ खेळण्यांत अगदी गुंगून गेल्या होत्या. त्याचवेळी आकाशात विहार

करणाऱ्या समीर नावाच्या यक्षाने त्यांना पाहिले. उत्कंठेपोटी त्याने आपला रथ तिथे उतरविला. वैजयंती जिकिताच प्रत्यक्ष अवतरून तो म्हणाला, "वैजयंती, तू उत्कृष्ट खेळलीस."

अकस्मातपणे समोर उभ्या राहिलेल्या गंधर्वाला पाहून दोघी बहिणी धावून गेल्या. स्वतःला सावरत प्रथम वैजयंती म्हणाली, "मा उपवनात कुशा परक्याला येण्यास बंदी आहे. इथे विशेष पहारा असताना आपण येथे काय आलात?"

"मी एक गंधर्व असून माझे नांव समीर आहे. बुद्धिबळ हा माझा आवडता खेळ आहे. चादण्यात आकाशांत विहार करत असताना आपल्याला खेळत असलेले बघून मूमीवर उत्तरल्याशिवाय मला राहवले नाही. तुमची हक्क नसल्यामुळे तुम्हा दोघींपैकी एकीशी मी बुद्धिबळ खेळू इच्छितो."

मान डोलवून वैजयंतीने आपली इच्छा दर्शविली. तनेच खेळ सुरु झाला. बघता-बघता गंधर्वाने वैजयंतीला हरविले. आणि तो मेघनाला म्हणाला, "तुम्ही पण खेळणार का?"

आपण हळू-हळू माहित असूनही तिने गंधर्वा-नरोवर खेळण्याची इच्छा दर्शविली. कारण तिना असे वाटत होते की ही एक अविस्मरणीय अशी सुवर्णसंधी आहे.

खेळ सुरु झाला. मेघना अतिशय विचरपूर्वक चली खेळत होती. पण दहा चालीतच गंधर्वाने तिला हरवले आणि तो छो-छो हसू लागला. जणू

काही त्याला असं सूचवायचं होतं की माझ्यासमोर तुमच्यासारख्या नवशिराण्यांची काय पत्रास?

"पुढच्या पौर्णिमेस ठीक याचवेळी मी परत येईन. पुन्हा एकदा खेळू" असे म्हणून तो रथमळे बळला.

दोन्ही राजकन्या अंतःपुरात लश्श्रा आलेल्या पाहून महाराणीने विचारले, "परत यायला एवढा जशीर का झाला? याचा अर्थ असा की इतका वेळ उपवनात बुद्धिबळ खेळत होता?"

मेघना म्हणाली की, "हो, एक गंधर्व आमच्या दोघींबरोबर बुद्धिबळ खेळला." आश्चर्याने राणी प्रभावतीने वैजयंतीला विचारले "अग, हे खरंच का?"

"हो आई, मेघना खरंच सांगते आहे. तो जसं म्हणाला की पुढच्या पौर्णिमेला परत येऊन बुद्धिबळ खेळीन." वैजयंती आईची शंका दूर करत म्हणाली.

इतक्यात राजा शरनिधी तिथे आला. राणीने त्याला हकीगत त्याला सांगितली. शरनिधी अचंचल्याने म्हणाला,

"याचा अर्थ गंधर्व पुन्हा इथे येणार." आणि तो आपल्या विचारांत गढून गेला.

पुर्वील पौर्णिमेच्या दिवशी पहिल्या प्रहारात वैजयंती, मेघना चंद्रशिलेवर बसलेल्या होत्या. राजा, राणी चमेतीच्या कुंजामगे उभे राहून गंधर्वाची वाट बघत होते.

थोड्याच वेळात गंधर्व उपवनांत आपल्या

रथातून उतरला. तत्ताकुंजाकडे दृष्टिसेप टाकीत तो राजा व राणीला उद्देशून म्हणाला, "शरनिधी, महाराणींनरोवर तत्ताकुंजामगे तपण्याची काय गरज आहे? तुमची हक्कत नसेल तर मला तुमच्याबरोबर देखील बुद्धिबळ खेळायचं आहे. आपण खेळाल?"

गंधर्वाने स्वतः बोलविल्यामुळे शरनिधी खूप होऊन पुढे आला. राजा आणि समीर शिलेवर समोरासमोर बसले. प्रभावती देखी, वैजयंती, मेघना कडेला बसल्या होत्या.

"स्पर्धा कुठलीही असू दे. पैज लावल्यावरच खरी मजा येते. तुमचे काय म्हणणे आहे?" सोंगट्या ठीक करत गंधर्व म्हणाला शरनिधीने मजैत गंधर्वाला विचारले, "मग डावाला काय लावायचं?"

तेव्हा गंधर्व म्हणाला, 'जर मी पैज हरलो तर माझ्या सामर्थ्याने या उतारवयांत तुम्हाला पुन्हा तारण्य प्राप्त करून देईन. जर तुम्ही हरलात तर तुमच्या मुलुंगीकी रक्तीचा विवाह माझ्याशी करून घ्या. बोस, ही अठमान्य आहे तुम्हाला!'

राजा विचारांत पडला. जर तो हरला तर गंधर्व त्याचा जांवंई होईल. आणि जिंकला तर त्याचे वृद्धत्व जाऊन त्याला पुन्हा यौवन प्राप्त होईल. 'मी हरलो अथवा जिंकलो, दोन्ही बाजूंनी माझाच फायदा होणार आहे' या विचाराने राजा खूष झाला.

त्यावेळी दोघी राज्यकुमारी पण हाच विचार करू लागल्या. आपल्या वडिलांना गंधर्वाने ह्याबिल्यावर तो कुणाचा स्वीकार करेल? राणी गंभीरपणे दुसऱ्याच विचार करत होती. आपल्या

म्हान्या होणाऱ्या पतीने गंधर्वाला हरवून जर यौवन प्राप्त केले, तर तो आपल्याकडे कुल्लस करेल. आणि कुण्या दुसऱ्या स्त्रीशी लग्न केलं तर? ती काळजीत पडली.

एवढ्यांत एक चमत्कार झाला. आकाशातून आणखी एक रथ बागेत उतरला. सगळे अवाक होऊन त्या रथाकडे पाहता असंताना त्यांतून एक अतिशय सुंदर तरुणी खाती उतरली.

शरनिधी राजाने तिला डोक्यापासून पायांपर्यंत न्याहाळत अश्मचयनि विचारले 'देवी, आपण कोण हे कळेल का?'

'मी या गंधर्वाची पत्नी आहे. हे ज्या सौंदर्यवतीशी विवाह करण्यास इत्तेके उत्सुक आहेत, ती आहे तरी कोण? हे पहाण्यासाठी मी येथे आले आहे.' कुत्सितपणे ती म्हणाली.

राजाने एक निर्णय घेतला व तो गंधर्वाला म्हणाला,

'ठीक आहे. खेळ सुरू करू पण एक अट आहे. बुद्धिबळाच्या या खेळांत जय-पराजय कुणाचाही होवो, पण त्यामुळे मला वा माझ्या कुटुंबास त्रास होता कामा नये. हे आपल्याला मान्य आहे?'

गंधर्वाने एकवार आपल्या पत्नीकडे पहिले व शरनिधीला म्हणाला,

'आपण काय विचार करत आहात हे मला समजले आहे. यत्न देतो की मी आपल्याला कुठलाही त्रास होऊ देणार नाही.'

खेळ चालू असताना अधून अधून गंधर्व

आपल्या पत्नीकडे तिच्या नजरेने पहात होता. गंधर्वपत्नीने शरनिधीला खेळांत अप्रत्यक्षपणे मदत केली. गंधर्वाचा पराजय झाला.

तु खी गंधर्व शरनिधीला तारण्य देणारा मंत्र उच्चारणार, तेवढ्यांत राजा म्हणाला, 'मला हे तारण्य नको आहे.'

गोष्ट सांगून वेताळ विक्रमार्क राजाला म्हणाला.

'हे राजन, शरनिधीच्या वागण्यांत एक अनिश्चितता दिसते. राजा बुद्धिबळात हरला किंवा जिंकला तरी त्याचाच फायदा होईल, असे गंधर्वाने आश्वासन दिले, हे त्याचे भयंकर, पण जेव्हा पैज जिंकूनही यौवन स्वीकारण्यास नकार दिला, हा त्याचा मूर्खपणा नव्हे का? राजा पराजित होता, तर आपल्या एका मुलीचा त्याला गंधर्वाशी विवाह करून द्यायला लागला असता. परझ्या या शंकरांची उतरे माहित असूनही तू गप्प राहिलास तर तुझ्या शिराची शकले होतील.'

वेताळाचे शंका निरसन करण्यासाठी विक्रमार्क उत्तरादाखल म्हणाला, 'हे खरं आहे

की शरनिधी राजा कमकुवत मनावे होता. हरलो-जिंकलो तरी फायदा आपलाच आहे. यांतच त्याला आनंद होता. परंतु खेळ सुरू होण्यापूर्वी गंधर्वाच्या मनांतला सुप्त हेतू त्याच्या पत्नीने उघड केला. तेव्हा शरनिधीला कळले की तो हल्ले जस त्याच्या एका मुलीला गंधर्वाशी विवाह करायला लागला तर केवढा अनर्थ होईल! तसंच गंधर्वाच्या वराने त्याला तारण्य प्राप्त झालं तर भविष्य-काळांत कितीतरी अडचणी येतील. तो बुद्धिमान असल्याने पुढील संकटांचा त्याला बरोबर अंदाज आला. जर तो मुलीच्या कप्याचा झाला तर त्या त्याला आपला पिता कसा मानतील? महाराणी वृद्धत्वाकडे झुकलेली आणि तो तरुण, तर जय हसणार नाही का? म्हणून शरनिधीने वेतलेल्या निर्णयात ना कांही चूक आहे ना कांही मूर्खपणा. उलट ह्यांत त्याची श्रेष्ठ बुद्धिमत्ताच व चातुर्य सिद्ध होते.

राजाच्या मौनभंगामुळे वेताळ शवसहित अदृश्य झाला आणि पुन्हा झाडावर जाऊन बसला - शतकुमार यांच्या कथेवर आधारित

चांदोबा

भारताची ओळख

आपला राष्ट्रीय पक्षी

मोर पक्षी हे भारताचे वैशिष्ट्य आहे. असं सांगतात की जगजेत अलेक्झांडरने जेव्हा इ.पू. ३२६ मध्ये भारतावर स्वारी केली तेव्हा त्याने प्रथम मोर पाहिला. त्याला तो इतका आवडला की त्याने शीसला परत जाताना कांही मोर बरोबर नेले.

संस्कृतमध्ये मोरला एक शब्द आहे, त्याचा अर्थ "हजार डोळ्यांचा जीव" असा आहे. मोराची नांव मिळी वान, दोसमवार गळ्यासारखा तुरा आणि अत्यंत सुंदर गिरांची शोभू, मागुळे घोर (त्याच्या मादीला लांडोर म्हणतात) हा सर्वात सुंदर पक्षी आहे.

प्रत्येक पिढ्यावर अर्धचंद्राकृति 'डोळ्या' असतो. मोराने शेंपटी उंचावली की तिचा पंख्यासारखा पिसारा फुटवला जातो. जणू कांही हजारो डोळे तुमच्याकडे बघत असतात असं वाटतं.

मोराची पिरो वर्षातून एकदा झडतान व नवीन पिसं येतात. ही पिसं जमवून त्यांचे सुंदर पोळे बनवतात.

सम्राट शाहजहानच्या मया सिंहासनावर रत्नछचित मोर जडवलेले होते. तो अमूल्य ठेवा नादीशाहने हराणला नेता.

भारतीय पुराणांत, कृष्णाच्या मुकुटावर मोरशीं जराच्यान्ना उडेल आहे. शंकराचा पुत्र कार्तिकेय याचे वाहन मोर आहे.

उत्तर प्रदेशांतली एक लोककथा

जमीनदार व त्याची कट्यार

सेठ गिरिधारीनाथ हा काहीका गांवचा जमीनदार होता. त्याची मलीमोडी शेती होती. त्यासाठी त्याने बरेच शेतमजूर कामावर ठेवले होते. तो तसा कंजूर शेटजी नव्हता, पण पैसे देताना मात्र तो कंजूषी करीत असे. तो मजुरांना सगळे पैसे देत नसे. किंवा वा ना त्या काळाने पैसे देण्यास वेळ लावत असे.

विचारे मजूर दुखीकडे कुठे काम मिळणार नाही, हे जाणून कांही न बोलता कामावर राहात असत. लग्न शेटजी एखादा शुभ दिवस किंवा सण असत त्या दिवशी मजुरांना बोलवून त्यांच्या पगाराचा कांही हिस्सा तो त्यांना देत असे. गो हे करत असे, म्हणजे त्यांनी कांही तक्रार करू नये, आणि त्यांच्या बाजूने ते कांही न बोलता गुपचूप घरी जात असत, त्यांना थोडे समाधान असे की आजचा दिवस तरी पूर्ण जेवण जेवता येईल, आणि केव्हांतरी तरी शेटजी त्यांची संपूर्ण बाकी चुकती करील. त्यांना माहित होत की कांही झालं तरी तो कांही गरिब होणार नाही. त्याच्याकडे जलीपेक्षां पुष्कळ पैसा होता.

एक दिवस गिरिधारीनाथ मुरं खरेदी करण्यासाठी महिन्याच्या बाजाराला निघला. घराच्या गर्द आटल्यासारख्या झाल्या होत्या. चांदोबा

त्याला, त्याच्या बायकोला आणि दोन मुलांना पुरेल, एवढे दूध देत नव्हत्या. बाजारात त्याने दोन दुभत्या गर्द भाय करून घेतल्या. त्याला बाटले हा सीबा चांगला झाला, आणि एकदम त्याच्या लक्षांत आले की पैशाचा नटवा तर तो

दिती होती. तो बाहेर जाताना चोरांच्या भेटीने ती नेहमी स्वतःचकल ठेवीत असे.

सावकाराने ती तारण म्हणून घेऊन त्याला हवे असलेले पैसे दिले. पैसे परत फेडून कटचार काही दिवसातच परत घेऊन जाईन, असे सांगून गिरिधारीलाल तेथून निघाला. बाजारात जाऊन गार्दराहडी घेणे देऊन, एका माणसाला जेवणाच्या बोलीवर मदतीला घेऊन गार्द घरी घेऊन आला.

गिरिधारीलाल त्या आठ-

घरी विस्मृत. तो विचारात पडला. त्याला तो सोदा हातचा जाऊ घायचा नव्हता.

पण हे वेळीत माहित होते की मुलाचा व्यापारी दुसऱ्या दिवसापर्यंत वाट बघणार नाही. तो गार्द विकून टाकेल किंवा दुसऱ्या बाजारात घेऊन जाईल. शेठजींना माहित होते की कसेही पैसे जमवून आजच त्या गार्द विकत घेतल्या पाहिजेत.

गिरिधारीलाल सावकाराच्या शोधांत हिटला. त्याला बाजाराजवळच एक सावकार सापडला. पण त्याला कोणीतरी जामीन हवा होता किंवा तारण वस्तू हवी होती.

त्यानेही त्याच्याकडे सोन्याची मूठ असलेली कटचार होती. त्याच्या आज्ञेने ती त्याला मरित

कटचारात किंवा त्याच्या पुढल्या आठवड्यांतही सावकाराकडे गेला नाही. सावकाराने दोन महिने ग्रांतपणे त्याची वाट पाहिली. पण शेठजींचा काही पत्ता नव्हता. तो ती कटचार हातांत घेऊन विचार करू लागला. काय करावे? ही विकून त्यावरून मुद्दल आणि व्याज बसूल होईल एवढी किंमत मिळेल का? खरेतर सावकाराकडून अशी कटचार कोण विकत घेईल? आणि मुणाला विचारतं तर ना गोष्टीचा गयगवा होईल, आणि त्याची पत्त जाईल.

म्हणून त्याने कटचारीवरून मीन बाळगापचे ठरविले आणि आपल्या नोकरीला जमीनदाराकडे पाठवले. जमीनदार भेटला नाही आणि वाट नवत लगाव घेऊ घालवण्यात अर्थ नाही, म्हणून तो

चारांगवा

नोकर परत आला. थोड्या दिवसांनी परत त्याने नोकराला गिरिधारीलालाकडे पाठवले. त्यानेही "पाला

"जमीनदार झोपलेत व आता त्यांना उठवता येत नाही" असे सांगण्यात आले.

सावकाराने अजूनही शांतपणा सोडला नाही. आतापर्यंत नोकरावरवी पाठवलेले निरोप ऐकून आता तरी गिरिधारीलाल कर्जाचे पैसे चुकते करून आपली कटचार परत घेऊन जाईल, म्हणून त्याने अजून थोडे दिवस वाट बघितली आणि मनाशी एक झेत पक्का केला. जेव्हा त्याच्या न्हावी मुखराम केस कापण्यासाठी घरी आला तेव्हा सावकाराने त्याला गिरिधारीलालने त्याच्याकडून कर्ज घेऊन ते कसे परत दिले नाही, हे सांगितले.

तसेच त्याबद्दल तारण म्हणून विलंबी सोन्याच्या मुठीची कटचार कशी सापडत नाहीये, हेही सांगितले.

सावकार असेही म्हणाले, "जमीनदार कटचार सोडवून घ्यायला आले नाहीत, तो बरेच होईल म्हणजे पैसे घ्यायला लागणार नाहीत, आणि कटचार घ्यायला लागणार नाही."

सावकाराला माहित होते की न्हावी बांगण्या पुरविल्यांत पट्टाईत आरतात. लवकरच पुष्कळ लोकांना शेठजींचे चार्चोड

न फेडलेले कर्ज आणि घरातून गायब झालेल्या कटचारीविषयी माहिती मिळेल. आणि नरोवर तसेच झाले. जेव्हा मुखराम गिरिधारीलालाकडे केशकर्तनासाठी गेला तेव्हा ही बातमी त्यांच्या काती चलायला तो विसरला नाही.

आतापर्यंत सावकाराचे कर्ज आपण अजूनही फेडले नाही याची गिरिधारीलालला कोहीही ताज वाटत नव्हती. पण आता त्याला वाटले, की आतापर्यंत सर्वांना ही बातमी कळली असणार, तेव्हा आता सावकाराला सांगावे की "पैसे परत हवे असतील तर माझी कटचार परत दे."

त्याने सावकाराकडे जाताना उत्तर तेव्हा पैसे स्वतःचकल ठेवले. त्याची खानी होती की त्याला एक पैसाही जायत नाही लागणार नाही.

ज्या वेळी सावकाराने कटचार चोरीला गेल्याचे गिरिधारीलालला सांगितले तेव्हा त्याने

खूप आरडाजोरडा करून म्हणजे, "सावकार तराण म्हणून कटवार ठेवेल असा कुणाचा विस्वास बरेल का?"

त्याच्या सोन्याच्या मुठी विषयी कांहीही न बोलता, सावकाराकडे दुर्बलतेने बघत जोरजोरांत हसून जमावाचे लक्ष वेधत तो अगणखी उंच म्यरात म्हणाला, "सावकाराकडून कटवार कोण चोरणार?"

जेव्हा भरपूर लोक जमले असं त्याने बघितलं, तेव्हा तो सावकाराला म्हणाला, "तू एकदा घरात का शोधून बघत नाहीस?" त्याला असं घटत होतं की सावकार आत शोधून बाहेर येऊन म्हणेल,

"तुम्ही कर्ब परत केडू नका. आपण हा व्यवहार इथेच मिटवू.

सावकार दीनपणे आत गेला आणि बराच वेळ बाहेर आला नाही.

गिरीधरीलाल अधूनमधून खिशातून आपला पेशांचा बटवा बाहेर काढत होता. म्हणजे लोकांना कळायचे की तो बकी पैसे देणार आहे आणि तो किती प्रामाणिक आहे.

अचानक सावकार बाहेर येऊन त्याला म्हणाला,

"शेटजी, मला तुमची कटवार सापडली! ही काय! मी नीट जपून ठेवली होती पण कुठे देखली ते आठवत नव्हते. छी घ्या, आता मला पैसे देता का?" म्हणजे हा खूप दिवस सावलेला व्यवहार

एकदाचा पूर्ण होईल." शेवटच्या शब्दांवर मुद्दामच जोर देत तो म्हणाला, म्हणजे लोकांनाही हे समजेल.

गिरीधरीलालला आता कर्जाची रक्कम आणि त्यावरचे व्याज देण्याबाबतून गत्यंतरच नव्हते. थोड्या वेळाने खाली मान घालून तो तिथून निघाला. त्याची टा उडविणाऱ्या लोकांकडे तो मान वर करून पाहू शकला नाही, पण गिरीधरीलाल चालला धडा मिळाला.

त्याच्या लाजिरवाण्या परिस्थितीचा जर कुणाला फायदा झाला असेल तर त्याच्या शेतामज्जुंनाच; त्यांना ताबडतोब त्यांचा पत्तार मिळाला.

व्यापार-व्यापारी

कमलापूर नांवाचे एक छोटे गाव आहे. तिथे रमाकांत नांवाचा मोठा प्रसिद्ध सोनार होता. तो अकरसात मरण पावला. अशा त्याचा मुलगा रंगनाथ हाच संपूर्ण व्यापार आणि मालमत्तेचा वास्तव बगला. त्याला व्यापाऱ्यांत रस नव्हता. त्यामुळे तो तिकडे अजिबात लक्ष देत नसे. केव्हाही व्या, चैनीत, करमणुकीत वेळ घालत असे जमाखर्चाच्या बाबीत अजिबात लक्ष घालत नसे. त्याच त्यात काही घेणेदेणेच नसावे, असा धंदवा तो करित असे.

एक दिवस रंगनाथ आपल्या जांब्याच्या बागेत फिरत असताना दागिने घडविल्याच्या कामाचा प्रमुख तिथे येऊन म्हणाला, "मालक, असं कानावर जालंय की कोणी दूरचा व्यापारी इथे एक नवे दागिन्याचे दुकान उघडतो आहे. विचरू कता की अशा परिस्थितीत आपलं कसं होणार? आपण त्याच्यातूनही विकत घेऊं रावूं

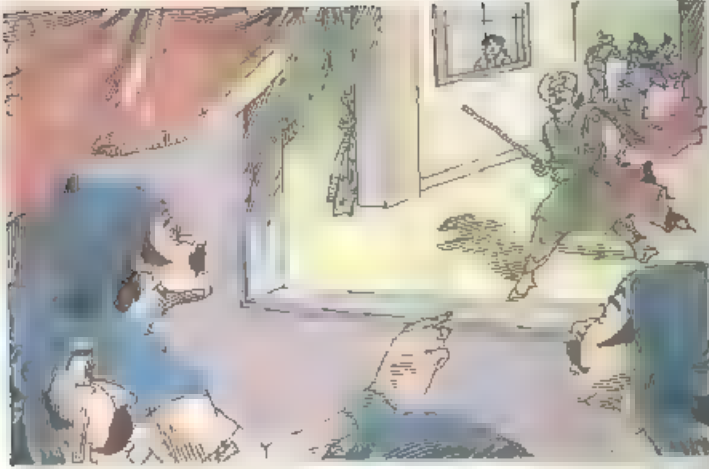
का? त्यामुळे आपल्या धंद्याचे मुकसान नाही का होणार?"

रंगनाथ कुत्सितपणे हसून म्हणाला, "आपल्याकडे कुशल कारागीर आहेत. आपण जे दागिने बनवतो, ते ध्यायला मोठ्या संख्येने लोक येतच रहातात. तेव्हा या नव्या व्यापाऱ्याची जारामुद्दां काळजी करू नका. तो आपलं कांहीही विघडवू शकणार नाही."

एक महिन्यांत नव्या व्यापाऱ्याने आपले दुकान सुरू केलं. तीन चार महिन्यांच्या आतच तो श्रेष्ठ व्यापारी समजला जाऊ लागला. मोठ्या संख्येने लोक त्याच्या दुकानांत दागिने घेण्यात जाऊ लागले.

यामुळे रंगनाथचे उत्पन्न कमी होऊ लागले. आता दुकानात काम करणाऱ्यांचा पत्तार देणे सुद्धा अशक्य होऊ लागले.

रंगनाथला वाटले की आता या शहरात राहाणे

धोप्य नाही करणं. त्या त्याला काणी मानून नव्होत. तसंच घड्यावेली त्याचा अपमान करायला ही लोक संपोषट पहात नाहीत. पण त्याच्या अपमानाचा मारका मुराणा निर्मोख देताना तो मुण्णपुत्रास सादून निघून गेला. त्याला जवळ त्याच माडीत नव्हते की ती कुठे निघालाय, आणि त्याला कुठे जाऊन पोहोचण्यचे आहे. दुसऱ्या दिवशी दुपापर्यन्त तो जावतच राहिला. शेवटी दमून तो एका झाडाखाली बसला. त्याने डोळे मिटून घेतले.

त्याच वेळी शेताची पहोणी करून जमीनदार सूर्यभुषी बसोतून परत चालला होता. त्याने रगनाथाला नीट निखून बघत मन्वशी विचार केला, "याचा वेळ पाहून कुठल्यातरी सपन घराचा

दिंगता कदाचित एकदम नव्येत विघडली असेली. त्याने त काला सासून आतथीगृहात त्याला गंध्याची व्यवस्था केली.

नोकरी रगनाथची चौकणी केली. रणसुप थकून भरसल्यामळे त नीट बान् शाकल माई त्यानी त्याला देलाहे तून अनिर्धगृहात नेले ती भुकेला आहे हे पाहून त्याला जेऊ घातले. पण ती नोकरीच्या प्रश्नांना उत्तर देत नव्हता आणि तो कोण आहे हेही सांगत नव्हता.

त्या रात्री चोराच्या एका टेक्नीने जमीन दाराच्या घरांत घुसायला प्रयत्न केला, पण तो कऱ्याचा ओरडा ऐकून जमीनदार गृधभुषी आणि काही नोकर जागे झाले. जमीनदाराने सुरक्षित ठेकेलेल्या हत्याराच्या खोलीतून टास

रचणी था. ने वीरि काढून तो स्वतः चोराशी स्तन धो त्या टाकून घुमणचक्रीत काही लोक जवळी झाले. जेव्हा चोराच्या वस्त्रात आले की तो पण काही क्षण नव्हता त पळून गेले.

नित्य त्या उमे राहून रगनाथ हे सर्व पत्तण देला. या गोष्टीचे त्याला मोठे आश्चर्य. तसले दुसऱ्या दिवशी सकाळी तो जमीन-गण्डित रगना आणि नमस्कार करत म्हणाला, "मात्र तुमच्या घराच्या रक्षणासाठी विनीतरी गवळी चाकर आहेत पण तुम्ही स्वतः चोराशी नवई करी. हे आपल्याला शोभत नाही हे

त्या तोडीचे काम नाही. आपण सकाळत पाहून जल्मो झाला असतात."

नीट आप हलत म्हणाला, "एझाला नोकरं आहेत म्हणून या रगनाची पण्डित हा हुंकरातून कसू हे अगळे. जेव्हा त्याने आपला काम पाहण त्याच्याचोवडीने केले व विजेतून जे काही पाहिले तोडून त्याला पळविले. त्याला रडून पळविले. कदाही जमीनदाराने दिवस व्याग्रायान या निग्रहात पाहून फल शक्यत

जमीनदाराच्या उत्तमने रगनाथ खडबडून जागा झाला. त्याच्या तर्कांत आले की दागिन्याचा चांगला चालणारा व्यवसाय असूनही स्वतःच्या निष्कारजीपणामुळे तो या तीनदीन अवरयेली येऊन पोचला आहे. आपले काम सर्वस्वी नोकरांच्यावर सोडणे पूर्णपणे आहे. त्याच्या हातून केवढी मोठी चूक झाली आहे. स्वतःची ओळख देत तो म्हणाला, "आपल्यामुळे आज झाला एक जीवनसत्य, व्यागाराचे तत्त्व समजले आहे. आता निरोप घेण्याचो परवानगी था.

त्याचे बोलणे ऐकून जमीनदार खूष झाला. याने रगनाथला थोडे पैसे सोने आणि झोवा दोन नोकर देऊन मजाने त्याची पाठवणी केली. रगनाथ कापडपुला शांतीला आले म्हणून देत या रगनाथला देत देत तो त्याच्या व्यापार सतत करत असण वधना बघत तो एक मळा कुठे तो पाहून घरातून अखंडतून तो रगनाथला सोडला. जमीनदाराने की कायल्या दागिन्यांसाठी त्याचे तोंड पाहिले. त्याच्या तोंडाला

चीनमधल्या वायोनिंग प्रांतातल्या पान्जिन शहरात राहणाऱ्या ज्ञान सिन्यागने तियानजित शहरातल्या एजिनिकरॉग कॉलेजमध्ये अधिकृतद्वित्या प्रवेश मिळवला. यासाठी त्याने प्रवेशाप्तीकृत ५०४ गुण मिळवले - प्रवेशावधी ३०० गुण. या प्रवेशावधीतल्या ३५ गुण जेव्हा मिळालेले होते तेव्हा यकसि वय असलेला ज्ञान सिन्याग हा चीनमधल्या सर्वात लहान कॉलेजविद्यार्थी आहे सहा वर्षांचा प्राथमिक शास्त्रे शिक्षण त्याने दोन वर्षांतच संपवले, ती १० वर्षांचा प्रत्येकीयक पाचव्या अभ्यासक्रम त्याने दोनच वर्षांत पुरा केला जाणो तो २००४ साली कॉलेजांत दाखल झाला.

विक्रमी वृक्षारोपण

१.
 २.
 ३.
 ४.
 ५.
 ६.
 ७.
 ८.
 ९.
 १०.

चतुर्थ सूत्र

सिद्धान्त स्वभावोच्चा एकुलता एक मुलगा होता
 त्याच वडील ज्ञानपरीक्षे गेले जसमयाने तिस
 त्याला मोठ्या शास्त्रज्ञां व हाता पचरीप
 घडांचा झाला होता, एका अजून त्याला काहीही
 काम येत नव्हते त्याने काही शिक्षणही घेतले
 तेव्हा

सम्राज्ञी जिह्वा स्वभावाची दोनी ती
 नेहम हसलेली असावची. शेजाऱ्याशी निघ
 असतो नव्वी तंबूच होतो दांड्यामोडचा
 गोड फुल मूढा ती त्याच्यावर जोरडन असे
 बादा बाईल तमे जोलत असे आणि फायदेशीर
 आ. न. न. कंजुसपणाने बागत असे

प्रमाण निष्पत्तीकडे थोडी मालमत्ता असूनही
[] पिता मदनानंदला आपली मुली द्यायला
[] शोबरी आध्यात्मामुन
[] गायच्या एका गरीब मुलीशी
[] मलाचे लग्न केले

नद्याने सासरी आलेल्या मुलेने, भवानीने आपल्या सासूचा स्वभाष व्यवस्थित ओळखला होता. सगस्वती भवानीलाच सर्व काम करायला लावत असे. कधी कधी तिच्याबद्दल तक्रारही करत असे. की नी श्रातने काम व्यवस्थित करत नाही. तिची खुरखपट्टीही काढत असे.

यदानंदला माहित होते की त्याची आई त्याच्या नायकोला गोवरपक्षाही वार्डन वागवते आहे पण धावतून नो गप्प बसत असे. इकडे सत्यतीला अशी प्रतीती वाटत असे की मी सुनेला त्रास दिला नाही. खूप काळ करावला लावले नाही, तर ती मर्यादा आपल्या मूळीत ठेवेल आणि त्याच्यावर हक्क गाववायला लागेल.

असेच दिवस ज्ञान होते थडीज धाच्या
परसदारी असलेल्या वालपाषडीच्या वेलात।
भरवोस प्रोगा अन्त्या हात्या भवानीला
वालपाषडी नर आयडत असे त्याची माजी ती

पार्वती रघुराम

आंबडीने खान असो घण सारखती फक्त मुलगा आणि स्वतः पुरतीच भाजी बनवत जसे मुनेसारी एक घासदेखील शिष्टक ठेवत नसे

लवकरच सरस्वतीच्या बहिणीच्या मुलाचे लग्न ठरले तिला लग्नाला जावेच लागला होत जाण्याअगोदर आपल्या घुमेला पोहोचून ती म्हणाली, "सगळ्या झोंगा लोडून पिशाचीत नोट भरून ठेव मी परत आल्यावर बाजारात जाऊन त्या विक्रीत लक्ष्मण देव एक सुद्धा कमी श्रेष्ठ दिसली तर तुम्ही धडगत नाही" असे तिला बजावून मुलाला बगेवर घेऊन ती बहिणीकडे जाण्यास निघाली

सामू आणि नमरा गेल्याबरोबर भवानीने सारी घालपापडी लोडली ते दोघे परत येईपर्यंत रोज घालपापडीची भाजी बनवून अगदी पोटभर खाली चौथे दिवशी रात्री सरस्वती परत

ॲप्रिल २००६

आल्यावर तिने बघितले की पिशाचीत नमः प्रभू पापडी होती ती खूप सगळी आणि मुलगा पोसवून म्हणाली, "तुम्ही बायको चोरडी" असे आज तिने घालपापडीचा नमः खावा लागली कथे चोरने काय माहिती? उदात्तित आत्मन्या सगळ्या किंमती बसून चोरले ह्या कृत्याची परिस्थितीत घालत ठेवता कामा नये हे तर सापाला दूध पाजण्यासारखे होईल, जेव्हा आज्ञाच्या आत्ता इथून घेऊन जा आणि नमः कथे बेशीबराच्या बेचीच्या देवळाजवळ सोडून दे या इतक्या गरठ्यातून मी जर वाचली तर काय करायचे ते उद्या पाहू

सदान्वने आईची समजूत घालायचा पयत्न केला, घण तिच्या सतापना त्या तह्याकडे येवून तो गप्प बसला. भवानीला बरोबर घेऊन येवीच्या देवळाशी सोडून आता दिवा-याला आपल्या अशा वागण्याचे फार वाईट वाटत होते

म्हण पधरा मिनिटे सुद्धा झाली नसताना पण भवानीला ती कडाक्याची थंडी काही महिन जाईल तिच्या माहेरी जात ही जवळची वडीचे एक जाड राने आहे थंडी समजून घ्यायला ती त्या देवळात गेली. इतक्यात मंग्याच्यानगी पावलाचा आवाज आला, म्हणून ती दवीच्या मूर्तीमागे लपून बसली

हळूहळू चौ चौ तिथ आला गर्भहृतायमा वसुन जागेचे दागणे आपसात व हण्यावून वादावादी करू लागले

एका चोराने अर्धे दागिने घेऊन, हे माझ्या

३६

चावोव

वाक्याच आहेत 'अस मागिल्ल अस कस? तिगण हिस्सा मला मिळायला पाहिजे' अजून एक चोर म्हणाला

सगळ्यांना बरोबर सारखा वाटा मिळायला पाहिजे सगळे एकाच कळक आवाजात आगितले

भवानी हे तातडपकत होती तिचा आपल्या भ्रमन व्हावा सचाक्य सारखे काटे दागले ती म्हणाली 'मग माझा वाटा कुठाय' सावधान गळत आपून रत पाईल' बस, दुसऱ्या क्षणी चौकरीचा कोण झालाय" अस म्हणत पळू लागले

भवानीने एक वेड घाडसच केले होते तिला वाटले तिन जे काही केले ते फार धोक्याचे होते तिला हे सगळे स्वप्नातल्यासारखे वाटले जेव्हा तिला राज्यागारीचे असो समजून तिने ते दागिने घालने सांगून काय उत्तर द्यायचे हे देखील तिने ठरविले आणि प्रकाळ होणाच ती घरी घालली

तेव्हा सरस्वती घरासमोर सडा घालत होती भवानीने पाहून ती अवाक झाली. मग स्वतःला सादरत म्हणाली, 'कोण आहेस तू? भवानीचे नाव ही सांगण्या मंदिरातल्या कामाक्षी देवीला पातळत होत तू अगदी तरीच दिसते आहेस'

सरस्वतीने तिच्या झालेले बसून हसून भवानी म्हणाली 'समजाव कामाक्षीदेवीच्या कृपेनेच हे माझे दागिने देवीच्या मंदिरात मिळाले थडी आणि बंध्यापद्धती मी देवीच्या मूर्तीमागे बसले आम्हाच वेळान पूर्ण मंदिर प्रकाशने मंगम

चावोव

लागले दोन पत्राणी प्रगटल्या आणि मला दागिने ठेऊन म्हणू लागल्या 'आम्ही देवीच्या दासी आहोत हे दागिने तुलाच आहेत देवीचा प्रसाद समज' दागिने समोर ठेवून त्या अंतर्धान पावल्या जेव्हा आश्चर्याने मी या दागिन्याकडे पाहू लागले तेव्हा देवी माझ्या कानांत म्हणाली,

'भवानी, जगात सगळ्या अनर्थांचे मूळ गरीबीत जसत तू एका गरीब कुटुंबात जन्मलीस म्हणून तुला इतके कष्ट सहन करावे लागले, कोण कोण तुला काय म्हणाले, रागवले मला सगळे माहित आहे, तुझ्या सासूने तुमडेपण सोडला चांगले वागू लागली, तर मी तुला प्रसन्न झाले, तशी मी तिच्यावर पण प्रसन्न होईन' चतुर्पणे ती म्हणाली

भवानी हे बोलली, तेव्हा सरस्वतीला वाटू

३७

ॲप्रिल २००६

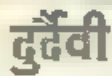
मरस्वती लगेच मोठ्यादा म्हणाली, "अरे

भयानिका चतुर्मुखा व ह्यमलद्वारिव खूष
होस्तु जमीनदारांगी तिला खूप वक्रिसे दिती
तिच्या नभ्याला नोकरी पण दिती त्या
दिवस वराने वक्रिसे वक्रिसे द्या आपला
सुनेविरुद्ध काही बोलत मसे ती स्वतःच्या
मनीसाले तिला वागवू लागली

અંગ્રેજી ૧૦૭૬

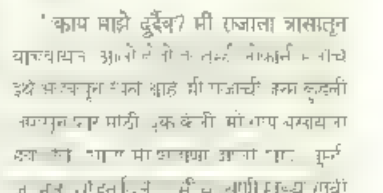
₹. २५० - दिले जातील

समाप्ता अमे ग्रन्थे श्री एक तन्त्रिण्य प्रमाण
आपलं कर्तव्य ज्ञान की ही गुरु गाला यागन

मेरुद्वयान येनापनी निध आता आ ज्ञेय
 शालिक पाहत तो म्हणाय ' ते कोण आहे'?

विच्छा यन्त्रेण शम तवाच्या मरीची वात
जप १२ १ १ यथापत्ता हरीच की से प्राप्ती
पूज्य गजराच्या मान केल खेला पुढीलपुत्र
चावीबा

निघून जाईन हे माझ कमनशीब आहे त्याला
मीच जबाबदार आहे."

“हे बघ शर्मा, आम्हाच तुम्ही कर्मकाण्डी उगाळून नकोस. खरं सांग की तुमच्या राजद्रोहाच्या मोहीती खरे किती लोक आहेत? काय काय लावपेच ठरविले आहेत? ताबडतोब सांग ! सेनापती रागावून म्हणाला.”

"आपण माझ्यावर विश्वास ठेवा मी कोणतेही पाप केले नाही की माझ्या हातून काही घटक हातांतली काही मी राजद्रोह कसा कात? नमस्कार कर्तुन रां कॅव्हिनवाचया नरा न भूषणाला

सैन्यीका शर्माचि विश्र्वाम वसला नाही
न्यने योनिमाना सांगितल की 'जोगयन्त' हा खर
बोस्त नाही तोपसैन्त यान् चोभने डाडातून
फट अ कि सन येदपुन ह्य

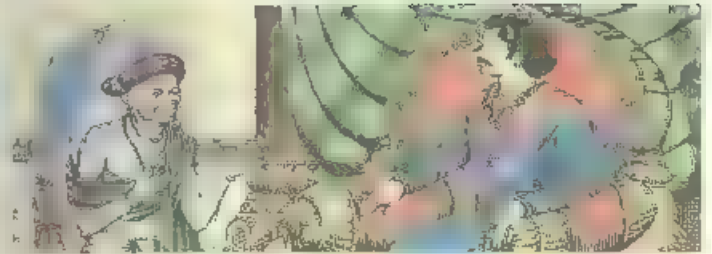
इस यात्रियों विद्यमान राजा गन्धर्व राजा ४४
पैरफनका प्राचीन भवनना कृपया पययान
न्याला वषण मरला व ती प्रवृत्त गेला यामुला राजा
मरण पावला

राजाच्या मृत्यूची मातमी कळताच राज
व्यापिणी मर्याना म्हणाले, "राजाच्या मृत्यूची
असा योग आहे की जॉ राजाला संकट पारून
बाचवायला जाईल, तो स्वतःच मृत्यूमुखी पडेल
हे पण प्रार्थना होत आहे, विनायक कमलेश्वर
राजाला करे शक्य करावे, इतक्यात ही दुष्टता
घडली."

मन्त्री गम्भीर हित मूढाते आजन्म शर्मा स्वसे
राजभक्त आहेत हे न कळल्याने आपण त्यांना
कार नेत देणं त्या वा खम न करे ते हे आपणे
याथा कर्तव्य आहे त्यांनी येनातीला वाचनाये
मात्तले आणि अखानेच प्रार्थना करून घ्यायची
भाळा दिवने

[illegible]

અંપ્રિન ૨૦૦૬

गुरुची विद्या गुरुरस फळली!

[illegible]

राजपूतोंहने पंगल याता एक मूँहो हाता
 च्याहीन्या पंगल हाता त्याच्या उभ्यापार्श्वी
 न्कल पंगलने येने व नोलेले पंगलचे शकने हाते
 मोड पिंगलच्या उभ्या पंगलभावात हाता
 व दाव व हात गयल ता दुरयायांभा याहा मानत
 मानत नही हाच करणाने दोघाचे परपरासी
 व चिपूत होते पिंगलने आपाप्या मण्डपाची
 गान करुन व वेळा खात्री करणप्याचा प्रयत्न
 करुन व तांतीयासी हास्य नाही

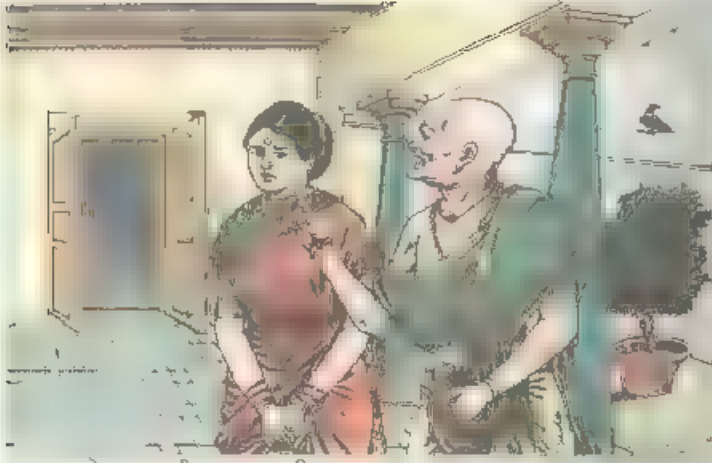
शिवनी पंगल्ले आपल्या मेहुण्याचा काटाच काढून त्यांच्याशी योजना आंखली त्याने राजाचाड आ जून निवेदन केले 'महाराज, आपली

काङ्ग्रेसींनी सर्व भारतात श्रेष्ठ आहे आपण सर्व
जण त्यामध्ये श्रेष्ठ आहोत अशा अशा असल्या
कि त्यांच्या व त्यांना मिळणारे श्रेष्ठ असणे
हे जनतेला छेद होय आणत्या शिक्षकांच्या
द्विती द्वेषाद्वय कहीती चुक न व्हावे आहे
नी आपल्या देशाला अस्म अस्म अस्म अस्म
देशाची अपमानाची मुद्रा होण्याची शक्यता आहे
तरी ती देश घातकियाव्याही लक्षकात लक्षका
काङ्ग्रेसी रायायाच्या केंद्री पांडित

हाम्कर्मिन् शम्भाला कायश्चरुः लागेन
गन्तान् पिगल्लला धियास्ते

‘तौ द्वार प्रथम पादूत सकावे लागेल. त्यानंतर
चांगले शुभ आतं लंकुड आणून एक दार बनवावे
लागेल. नंतर राज्यांतील एक प्राध्यापक/बन्दीदेखून
शुभ मुहूर्तावर नवीन द्वार उभे करावे लागेल
पिंगळने सुचविले

राजाने पिंगळच्या सूचनेला मान्यता दिली
राजाची आज्ञा घेऊन पिंगळने दक्षिणेकडचे दार

कातूर टाकले बऱ्या जागी नसचायला नवीन दार
तथा करविण्यात आले

त्यानंतर पिंगळ राजाकडे गेला आणि
विनयपूर्वक म्हणाला, "महाराज, नवीन दार तयार
झाले आहे त्याच्या मुदूर्तमंदीसाठी उवाचा
दिवस उत्तम आहे. तेव्हा आवश्यक असलेला
बळी देऊन तं दार स्थापन करण्याची अनुमती
धावी."

बळी देण्याकरिता कोणकोणत्या गोष्टीची
जरूरी आहे? काय करावे लागेल?" राजाने
विचारले

महाराज पिंगळ रंग, डोक्याला टाफल सर्व
दात पडलेल्या, अशा ब्राह्मणाचा बळी बावा
लागेत ह्या दाराचे रक्षण करणाऱ्या शर्तूच्या
भनाची तुमी व्हावी यामाठी अशा तऱ्हेच्या
ऑप्रिल २००६

आहे नंतर तेपेच त्या ब्राह्मणाला पुरून त्याच्यावर
ने दार ठेवून घेऊन गेले पाहिजे पिंगळ राजास

"ठीक आहे! अशाच ब्राह्मणाचा शोध काढून
त्याला मागवून घेऊन तं दार उभे करवून घ्या."

राजाने नमूनी दिली

ते ऐकून पिंगळला रंग दोन बोटे उल्लारसखे
झाले वैऱ्याला मारण्याकरिता राजाले आपल्याला
चांगली संधी दिली आहे त्याला अनिश्चय आनंद
झाला तो थरी येऊन आपल्या बायकांना म्हणाला

- "ऐक. उवा तुझ्या पावाचे आयुष्य संपतले
असेल बघत रहा मी उवा फका नवीन दाराच्या
समारंभाबा-जाणार आहे तेथे एक बळी देणार आहे."

असं सगळं त्याने फुगारक्या मारायला सुरुवात केली.
"माझ्या पावाचाच बळी का म्हणून बायचा?

चादंबऱ्या

कायकोने विचारले.

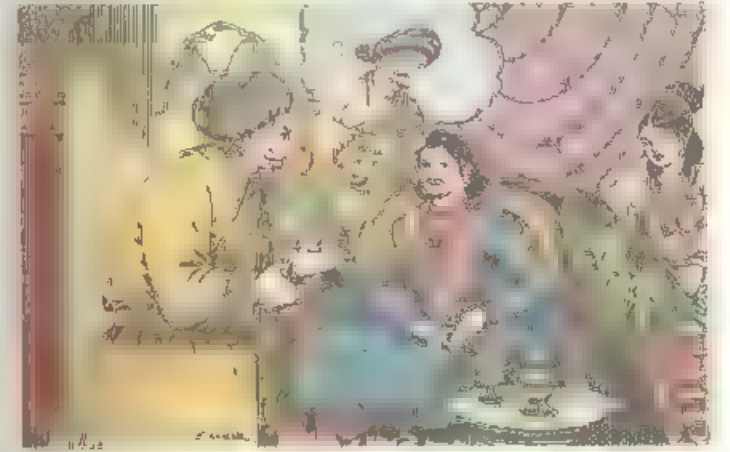
"मी राजाला लगेच बोढेय सांगितले? मी असूफ
एक माणसाचा बळी देणार आहे म्हणून सांगितले
गाही मी फक्त असे सांगितले की पिंगटराचा,
बोळक्या नोंड्याचा ब्राह्मण पाहिजे म्हणून मी राजाने
मान्य केले मी राजाला उवाच सांगतो की, बळी
आनयाल हाच ब्राह्मण योग्य आहे माझ्या
म्हणण्याला कोण नकार देईल?" पिंगळ म्हणाला
त्यानंतर पिंगळच्यादोबा त्याच्या बायकोने
वाद घेतला नाही तिने गुप्तपणे जालून आपल्या
भावाला सारा कुर्मीन सांगितला व प्राण वाचविण्या-
करिता सकाळी उठून गाव सोडायला सांगितले
जेव्हा पिंगळच्या मेहुण्याला आपल्याला
मागवून घेऊन येऊन गेले त्याने

त्याने भावातील त्याच्यासारख्या दिसणाऱ्या
माणसांना ठावना येऊन पहातेच गाव सोडले

तुलाच्या बिनारी सक्ती पिंगळने राजाकडे
जाऊन सांगितले - "महाराज, बळी वाचवायस
लागणारा एक ब्राह्मण अशा अत्रा ठिकाणी आहे
त्याचा मी मी घ्यायचे

राजाने पिंगळने सांगितलेल्या माणसास
आणण्याकरिता शिपाई पाठवले परंतु शिपायांनी
येऊन तशा प्रकारचा कोणीही माणूस तेथे
नसल्याचे राजाला सांगितले व तसा तऱ्हेचा
माणूस पहातेच हे गाव सोडून मेहुण्याचे सांगितले
मोकराकडून ते ऐकल्यावर राजाने थियारले
"आता काय करावयाचे? अशा तऱ्हेचा ब्राह्मण
कोटून तरी शोधून आणला पाहिजे."

त्याच मी त्याने अशीही घोवना त्याची की

च २००६

११

ऑप्रिल २००६

'महाराज, ही मीठी कठीण साव-नाही? आपल्या पुरोहितात तशा तऱ्हेची सारी लक्षणे आहेत. त्यांनाच बळी बावा' "

"तसेच करता येईल परंतु त्याच्यानंतर मला पुरोहित म्हणून कोणी योग्य अस्य माणूस पाहिजे ना? तशा योग्यतेचा कोणी माणूस आहे का? ही गोष्टगुढां पुरोहिताता बळी चालयान्या आधी योजली पाहिजे।" राजाने आपला विचार सांगितला.

आपल्या पुरोहितापक्षी तक्रारिय सावाचा एक ब्राह्मण शिष्य आहे ती आपल्या गुरुपेक्षा सुद्धा दुषार व चतुर आहे त्याला अपण आपल्या पुरोहिताच्या जागी नेमावे " मज्याने आपली सूचना राजाला निवेदन केली

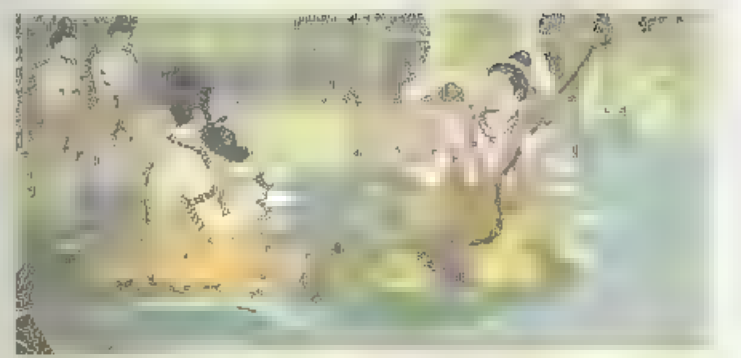
दुसऱ्या दमणीच राजाने तक्रारियाला बोलावण पाठवले आणि म्हणाला त्या राजापासन माझा पुरोहित म्हणून नेमते आहे तुवा पिगळचा शास्त्रज्ञ तऱ्हेचा की देऊन या तो ते पुरोहित याच्या थोड्यापेक्षा तऱ्हेचा आहे असे करावे

त्यानंतर तक्रारिय दक्षिण दारजवळ गेला तेथे पिगळभाच बसलाच बळी श्रेयच्या पद्धती

प्रमाणे सजवून बांधून आणले होते त्याला दक्षिण बसले जेथे खड्डा खणला होता तेथे नग्यात आले तिथे गुरू व शिष्य दोघेही गेल्याने त्यावेळेस पिगळ छाती बडवून घेत राहत राहत आपल्या शिष्याला म्हणाला - अरे कायसा बुसऱ्याकरिता खणलेल्या खड्ड्यात मन च पुण्यात येत आहे!"

"गुरुदेव जो मनुष्य वाईट नेहमी निर्मिता त्याला केव्हा तरी असेच स्वतः खणतऱ्या खुड्ड्यात मग येत गेला अथवा काळजी करू नये मी राजाकडे जाऊन असे मागून देईन की मध्यरात्रीपर्यंत कोपलाही चांगला मुहूर्त नाही येतला तुमचे प्राण कोणती तरी व्यक्ती करून पाववील तक्रारियन पुढेला सांगितले

त्याने सांगितल्याप्रमाणे बळी श्रेयकर्तना अध्यगिर्मानसचा मुहूर्त घेऊन ही त्याच रात्री पिगळला देवा राडून दूर निघून जाऊन बळी राखिला तक्रारप्रमाणे पिगळला देवा राडून अध्यगिर्मानसचा त्याच्या जमोण्डा मनेच्या प्रकीर्ण प्रसून राडून देव सकाळ द्यायच्या ज्ञान तेथे नवीन दार्पण थापना करण्यात आली

रामायण

रामलक्ष्मणाना बारावें वं जून विजयोदश त्रिषिंशत् त्रिंशेने चालू लागल रात्रे मिथिला रोचले पंढर जनक राजाने यज्ञ आरंभ केला होता

जैन मंत्रागजाना कठोरन की त्यांचे आभरण स्वीकारून विश्वामित्र कधी माल जाळत तेव्हा वं स्वतः पुर ज्ञातगद याना बराबर घेऊन विश्वामित्राचा शोधताय आले त्यानी विश्वामित्र ऋषींची लक्षित व रापूजा घेऊन व दक्षिण प्राचावडल बाहेर प्रानले

यज्ञात अजून बारा दिवस तागणार आहेत असं नातू राजाने रामलक्ष्मणांचा परिचय करून घेतला विन्यास म्हणाले दशरथ राजाचे हे शोधणवत पुन आहेत यांनीच ताटकचा राय करून माझा चक्र निर्बिघ्न पार पाडण्यास तबत करती

जनकराजाचे पुर्ण हिन शतानंद हे अहिन्या व गौतम याचे चित्र जीव आहेत हे एकुन रामा लक्ष्मणास कोदक राखी रामाच्या ज्ञाने पाता जडल्या शत्रुमुक्त झाली असल्याचे एकुन शतानंद मूर्तीना पद आनंद झाला

शतानंद मूर्ति रामात म्हणाला तुम्ही दोघांनी विश्वामित्र ऋषींचा ज्ञानात सकाळीन करण रामाचुल्लोची जीवा पुनः खराबरच ऐकण्याजोग आहे

नंतर त्यानी तेथे हजार असलेल्या सर्व ऋषी पुनी समक्ष रामलक्ष्मणास विश्वामित्र ऋषींचा जीवनवृत्तान्त सांगितला

'ब्रह्मदेवाला कुशा नावाचा एक मुलगा होता त्याला कुशनाम नावाचा मुलगा झाला कुशनामचा मुलगा गाधिराज याचे विश्वामित्र हे जेह चिरजीव

बालकाण्ड - ४

त्यांनी कित्येक वर्षे राज्य केले. एक अक्षौहिणी सैन्य घेऊन त्यांनी सर्व पृथ्वी पादाक्रांत केली व वशिष्ठ मुनींच्या आश्रमाजवळ आले. त्या आश्रमांत किट्येक तपस्वी मुनि राहात असत.

"वशिष्ठ मुनींनी विश्वामित्र व त्यांच्या बरोबर आलेल्या सर्व लोकांचा सर्व प्रकारे आतिथ्य-सत्कार केला. कुशल प्रश्न झाल्यावर वशिष्ठ मुनींनी विश्वामित्रांस ससैन्य जेवणाचा आग्रह केला.

विश्वामित्र म्हणाले - "ब्रह्मर्षी आपल्या दर्शनानेच मी कृतार्थ झाली. जेवणाचा अग्रह करू नये." असे सांगून विश्वामित्र उठून चालू लागले.

पण मुनींनी आग्रह केला व म्हणाले - "या आश्रमांत आपण संकोच करण्याचे कारण नाही.

सर्वांच्या खाण्यापिण्याची तरतूद होईल."

असे सांगून त्यांनी सकल नामक कामधेनूला आज्ञा केली, "मक्ष्य भोज्य, लेह्य, पानीययुक्त धनस्य भोजनाची व्यवस्था करा" आज्ञा होताच कामधेनूने सर्वांच्या जेवणाची उत्तम व्यवस्था केली.

एका ऋषींच्या श्रमधर्मांत एक अक्षौहिणी सैन्याला पंचपक्वान्नांचे जेवण लाभलेले राहून विश्वामित्रांचे दोळे दिपून गेले. हे सर्व कामधेनूच्या कृपेमुळे झालेले ऐकून विश्वामित्र वशिष्ठ-मुनींना म्हणाले - "हे वैभव राजाच्या महालांतच शोभते. मी आपणांकडे एक लक्ष गाई पाठवून देतो. खर तर राज्यांतल्या प्रत्येक वस्तूवर राजाचा अधिकार असतो. म्हणून कामधेनू पण माझीच आहे."

वशिष्ठमुनि म्हणाले - "रत्न! शतकोटी गाईंदखील एका कामधेनूची बरोबरी करू शकणार नाहीत. मी तपस्या करून ही मिळविली आहे. हिच्या कृपेनेच सान्या आश्रमाची कामे निर्विघ्न पार पडत आहेत."

विश्वामित्र म्हणाले - "आपण सागल तितके सोने बाळग्यास मी तयार आहे. हिरे, माणफे जे कांही पाहिजे असेल. ते मागून घ्या ऋषीवर!" पण वशिष्ठमुनि शतपणे म्हणाले - "मला धनाचा लोभ नाही. स्वतः तपश्चर्या करून मी जी गाय मिळविली आहे, तिची किंमत मी घनाने करी मोवू?"

तेव्हा विश्वामित्रांनी हट्टाने बलप्रयोग करून

कामधेनूला नेण्याचा प्रयत्न केला. कामधेनू हंबरडा फोडून वशिष्ठमुनींकडे धांवत आली व म्हणाली - "धनी, हा काय अत्याचार?"

वशिष्ठ म्हणाले - "माझ्याकडे सैन्य नाही. विश्वामित्राकडे एक अक्षौहिणी सैन्य आहे त्याचा पराक्रम ऐकून पृथ्वी कंपत आहे."

"आपली आज्ञा असेच तर हा विश्वामित्र व त्याची एक अक्षौहिणी सेनाच काय, शमर विश्वामित्र असेल तरी ते माझ्या अंगाला तयार करू शकणार नाहीत." कामधेनू म्हणाली.

वशिष्ठ "तथास्तु" म्हणाले.

कामधेनूने अंग हलविल्याबरोबर लक्षावधि पशव, स्तंछ, वगैरे तिच्या अंगातून बाहेर आले व त्यांनी विश्वामित्राच्या सैन्याचा संहार सुरू केला.

विश्वामित्र रयात बसून दिव्यास सोडून सांगले. पण कामधेनूने शतलक्ष काम्बोज, हरीत, विलात वगैरेची सृष्टि केली व त्यांनी विश्वामित्र व त्यांचे सैन्य याता चारी बाजूंनी घेरले.

हे पाहून विश्वामित्राचे शमर राजकुमार वशिष्ठ मुनींवर धावून गेले. पण वशिष्ठ मुनींनी फक्त एकदांच हुंकार देऊनच बरोबर सर्व भस्म होऊन गेले. त्यांचे सैन्यदेखील भस्म होऊन गेले. विश्वामित्राला स्वतःचा प्राण वाचविण्यासाठी पळून जावे लागले.

विश्वामित्राचा एक मुलगा जिवंत उरला होता. त्याला पळव घेऊन विश्वामित्र हिमालय पर्वतात तपश्चर्या करण्यासाठी निघून गेले. तेथे त्यांनी

घोर तपश्चर्या केली व शंकराला प्रसन्न केले.

शंकराने प्रत्यक्ष इशान देऊन विचारले -

"मला कां बोलाविलेस विश्वामित्र?"

विश्वामित्र म्हणाले - "देव, पंचवर्ष व राक्षस यांचा पराभव करण्यास आवश्यक ती सर्व जखे मला द्यावी. मला धनुर्वेदाचे पूर्ण ज्ञान द्यावे!"

शंकर "तथास्तु" म्हणून अंतर्धान पावला.

विश्वामित्र शस्त्राखे घेऊन वशिष्ठ ऋषींच्या आश्रमांत पोचले. त्यांनी आश्रमाला आग लावली.

ऋषी व मुनी पळून लागले. पशुपक्षी पळून गेले सर्व आश्रम ओसाड झाला.

तेव्हा वशिष्ठ ऋषींना राग आला. ते आपला ब्रह्मवैद्य घेऊन समोर उभे राहिले. विश्वामित्रांनी आरोय अस्त्राचा प्रयोग केला. पण ब्रह्मवैद्यचा

स्पर्श होताच ते थड्कार होऊन खाली पडले.

विश्वामित्रांनी एकाभागात एक शेंकडो असें मैकली, पण वशिष्ठ ऋषींच्या ब्रह्मबंद्याने ती सर्व गिळून टाकली. आतां वशिष्ठ मुनींच्या ब्रह्मबंद्यांतून ज्वाळा निघून उगल्या व अग्निवृष्टि होऊ लागली.

विश्वामित्रांना तो अपमान असाह्य वाटला. ब्रह्मतेजासमोर क्षत्रियाचे बळ किती टिकव घरणार? तर मग मी देखील ब्रह्मत्वाची प्राप्ति करून घेणार असे मनाशी ठरवून विश्वामित्र ऋषि तपश्चर्या करण्यासाठी सपत्नीक दक्षिणेकडे निघाले. तेथे त्यांना अनुक्रमे हविष्मन्त, मधुष्यन्त, दृढनेत्र व महारथ अशी चार अपत्ये शाली.

विश्वामित्रांची तपश्चर्या पाहून ब्रह्मदेवाने त्यांना प्रत्यक्ष वशीत विले व म्हणाला - "सर्व

वसिष्ठ तुला आज अधीन झाले आहेत. तू राजर्षी झालास!"

पण राजर्षी पदवी मिळाल्याने विश्वामित्रांचे समाधान झाले नाही. त्यांना ब्रह्मर्षि व्हावयाचे होते. म्हणून त्यांनी पुन्हा तपश्चर्या सुरू केली.

त्याच वेळी ईश्वराने वंशाचा राजा त्रिशंकू याने रक्षारीर स्वर्गात जाण्यासाठी यज्ञ सुरू केला. त्याच्या कुलगुरुने हे अशक्य आहे असे त्याला सांगितले. पण त्याचे स्माधान झाले नाही. म्हणून तो वशिष्ठ ऋषींच्या मुलांकडे, त्यांची मदत घेण्याच्या अपेक्षेने दक्षिणेकडे गेला. त्यांनी त्याचा अपमान करून "मूर्ख आहेस! चालता हो!" असे सांगून त्याची निमत्स्या केली.

पण त्रिशंकू स्वस्थ बसला नाही. तो म्हणाला - "तुमची नाही तर मी दुसऱ्या कोणाची तरी मदत घेऊन रक्षारीर स्वर्गात जाऊन वाजवतो, पहा!"

वशिष्ठ मुनींच्या सर्व मुलांना त्याचा तो उद्‌दण्डपणा आवडला नाही. त्यांनी त्याला शाप दिला की तू चाडालू होशील!

शापामुळे त्रिशंकूचे सर्व शरीर काळेकुडू झाले. त्याची सर्व बळे, पण काळी झाली. त्याचे सोन्याचे दागिने लोखंडासारखे काळे पडले. त्याने वशिष्ठ मुनींचे शत्रू विश्वामित्र यांच्याकडे जाण्याचे ठरविले.

विश्वामित्र त्रिशंकूचे म्हणजे ऐकून घेऊन म्हणाले - "मी तुला याच रंगरूपात स्वर्गात पोचला करीन!" असे सांगून विश्वामित्र ऋषींनी

यज्ञाची तयारी केली. ऋषी व मुनींना पाचारण करण्यासाठी आपल्या शिष्यांना पाठविले. वशिष्ठ मुनींचे शिष्य सोडून सर्व आले. विश्वामित्रांनी त्यांना शाप दिला.

यज्ञ सुरू झाला. पण हवि घ्यायला देव आले नाहीत.

विश्वामित्रांना क्रोध आला. ते त्रिशंकूला म्हणाले - "मी आजपर्यंत जी तपश्चर्या केली आहे, ती पणस वाचून तुला स्वर्गात पाठवितो!" सर्व मुनींसमक्ष त्रिशंकू स्वगसिद्ध करून लागला.

परंतु इंद्र व इतर देवांनी त्याला स्वर्गात पाऊल देखील ठेवू दिले नाही व त्याला खाली ढकलले. खाली पडत असतां त्रिशंकू ओरडला - "मुनिक, वांचवा!"

रागाच्या भरात विश्वामित्रांनी दक्षिणेकडे एक नवीन सप्तर्षि मंडल निर्माण केले व म्हणाले - "मी एक नवीन स्वर्ग व नवीन देवांची सृष्टि करीन."

ते ऐकून देव व मुनि घाबरले. त्यांनी हात जोडून विश्वामित्रांबद्दल प्रार्थना केली - "महात्मनो शापग्रस्त त्रिशंकूला स्वर्गात कशी जागा देता येईल?"

"मी त्याला वचन दिले होते की तुला रक्षारीर स्वर्ग देईन. माझे वचन चुकणार नाही." विश्वामित्र म्हणाले.

नंतर विश्वामित्र दक्षिणेकडे पुष्कर नामक तपोवनांत तपश्चर्या करून लागले.

त्याच वेळी अंबरीष राजाने एक यज्ञ आरंभ केला, आणि इंद्र यज्ञपशूला पळवून घेऊन गेला.

राजगुरूने राजाजवळ नियेदन केले की यज्ञपशू परत मिळविलाच पाहिजे. नाहीतर नरबली बावा लागेल. अंबरीष राजाला यज्ञपशू न मिळाल्या कारणाने तो नरबलीसाठी नराच्या शोधार्थ निघाला.

भूतानुव नांवाच्या पर्वतीय प्रदेशांत ऋचीक नांवाचे एक ऋषि सपत्नीक रहात असत. त्यांच्याकडे जाऊन अंबरीष राजाने त्याच्यावर ओढवलेला प्रसंग सांगून कांही तरी तोड सुचविण्यास विनंति केली. तो त्यांना म्हणाला, "आपल्याला तीन पुत्र आहेत. आपण एकाला विवाह तरी माझे कार्य पूर्ण होईल." ऋचीक म्हणाला -

"माझ्या मोठ्या मुलाला देण्यास मी तयार नाही." मधल्याचे नांव शुनःशेष होते. तो राजाला म्हणाला -

"आतां आईवडितांच्या तोंडचे पुढील वाक्य ऐकण्याची मला मुळीच इच्छा नाही, ते मला विकण्याला तयार आहेत. मृमला आपल्याबरोबर घेऊन चल."

अप्रिल २००६

अंबरीष उन्हात शुनःशेषला बरोबर घेऊन निघाला. निवाऱ्यासाठी देगे थोडा वेळ विश्वामित्र मुनींच्या आश्रमांत थांबले. विश्वामित्रांना पाहून शुनःशेषने ऋषींच्या पायांवर लोटगण घातले व रक्षण करण्यास विनंति केली.

विश्वामित्र ऋषींना दया आली त्यांनी आपल्या मुलांना म्हटले - "तुमच्यापैकी एकाचे याच्याबद्दल राजाबरोबर जावे." पण एकाचे देखील त्याचे ऐकले नाही. तेव्हा त्यांनी वशिष्ठ मुनींच्या मुलांना जो शाप दिला होता, तो स्वतःच्या मुलांना दिला.

नंतर विश्वामित्र ऋषींनी शुनःशेषला दोन मंत्र शिकविले. व ते पुढे म्हणाले - "बलिस्तंभाला बांधल्यावर तुम्हे मंत्र म्हणू."

शुनःशेषच्या अंगाला रक्तचंदन चोपडून त्याला बाल बख्ते नेसवून बलिस्तंभाला दमनि वधण्यांत आले.

तेव्हा त्याने दोन्ही मंत्र म्हणून. अग्निगायत्राने प्रत्यक्ष दर्शन देऊन त्याला दीर्घायुचा वर दिला.

(पुढे चालू)

शत्रूंच्यात दुही

व्यंकटगिरी गांवात वीरबाहु नांवाचा एक शेतकरी राहत होता. त्याची चार एकर जमीन होती. खूप कष्ट करून मेहनतीने तो शेतांत धान्य विकतून, त्यांतून मिळणाऱ्या पैशांतून आपल्या कुटुंबाची गुजराण करीत असे.

एका वर्षी पाऊस न पडल्यामुळे दुष्काळ पडला, आणि त्यांत भरीस चोरदरोडेखोरांवढही वातपय येऊ लागल्या. पण दुसऱ्या वर्षी मात्र चांगला पाऊस झाला व पिके डोळू लागली.

वीरबाहुच्या शेतांत लिस्वंगार तोपांक कणसे होतत होती. मागील वर्षीच्या दुष्काळामुळे चोरांच्या भयाने वीरबाहु रात्री आपल्या शेतांत राखण करीत असे. एका रात्री थंडीत तो आपल्या झोपडीत झोपलेला असताना शेतांत अवाज झाला. शेतांत चोर घुसले की काय, असे वाटून कापळ पांघरून हातांत काठी घेऊन तो शेताकडे धावला.

थोड्याच अंतरावर चार चोर शेतांत घुसून कणसे तोडत होते. चांदण्यात वीरबाहुने त्यांना ओळखले. ते त्याच गांवचे होते. एकट्याने चार लोकांशी लढायची त्याला भीती वाटली.

अता काय करावे असा विचार करतानाच त्याला एक कल्पना सुचली. काठी तिथेच ठाकून तो धीटपणे चोरांच्याकडे गेला. त्याच्या शेतातली कणसे तोडणाऱ्यांच्यात एक ब्राह्मण, एक दाणी, एक सत्रिय आणि एक शेतकरी होता.

वीरबाहु प्रथम ब्राह्मणाजवळ गेला आणि नमस्कार करून म्हणाला "ब्राह्मण देवा, आपण एवढ्या मध्यरात्री इथे येण्याचा त्रास कशाला केला? कोणाबरोबर विरोध पाठवला अश्वतल तर मीच आपल्याकडे कणसे पोहचवली असती. आपल्याला जेवढी हवी असतील तेवढी घ्या. हे सगळं आपल्या आशिर्वादाचेच फळ आहे."

शेतकऱ्याचे बोलणे ऐकून ब्राह्मण आनंदाने

२५ वर्षांपूर्वी चांदोबात प्रसिद्ध झालेली गोष्ट

आणखी वेगाने कणसे तोडण्यांत गर्क झाला.

नंतर वीरबाहू क्षत्रियाच्याजवळ जाऊन त्याला म्हणाला "राजेसाहेब, हे शेत आपलेच आहे. आपण सुद्धा जेवढी कणसे हवी तेवढी तोडा. आम्ही तरी आपली प्रजा आहोत. हे शेत सुद्धा आपलेच आहे."

क्षत्रिय सुद्धा आता आरामांत कणसे तोडू लागला. वीरबाहू वाण्याजवळ जाऊन त्याला म्हणाला "शेठजी, आपण अदीनदीना वस्तू उधार देऊन आम्हाला वाचवता. तेव्हा इथे आपल्याला कोण अडविणार? आपण सुद्धा हवी तेवढी कणसे तोडून घेऊन जा." हे ऐकून वाण्याची भीड चेपून तोही कणसे तोडू लागला.

म्हा वीरबाहू शेतकऱ्याकडे जाऊन म्हणाला,

"अरे बाबा, या तिघांना आपल्या शारख्यांना दन, कर रुपाने किंवा कर्ज म्हणून पैसे वावे लागतात. पण तू तर माझ्यासारखाच एक शेतकरी असून चोरी करायला आवास? हे अजिबात बरोबर नाही. चल माझ्या आईकडे. तेंच ह्याचा बरोबर न्याय निवाडा करेल."

असं म्हणत वीरबाहूने शेतकऱ्याला ओढत झोपडीकडे नेले. बाकीच्यांनी विचार केला की शेतांत कणसे तोडण्याचा हक्क त्यांना आहे. शेतकऱ्याला नाही. म्हणून त्यांनी शेतकऱ्याला मदत केली नाही.

थोड्या वेळाने वीरबाहू परत येऊन ब्राह्मणाजवळ जाऊन म्हणाला, "माझी आई म्हणते आहे की ब्राह्मणाने दन दिले तर घ्यावे, पण चोरी करणे

हा गुन्हा आहे. तेव्हा चला तिच्याकडे." असे म्हणत ब्राह्मणाचा हात पकडून तो त्यालाही ओढत घेऊन गेला.

थोड्या वेळाने वीरबाहू पुन्हा परत आला तेव्हा बाकीचे दोन चोर कणसे तोडत होते. ह्यावेळी वाण्याला हाताला धरून ओढत तो म्हणाला, "अहो शेठजी, माझी आई म्हणत्येय की शेठजींनी आपल्याला कधी कर्ज दिले नाही. तेव्हा त्यांनी कणसे तोडणे हा गुन्हाच आहे. म्हणून तुम्हीच तुमची बाजू आईला सांगा."

वाण्याने क्षत्रियाकडे मदतीच्या अपेक्षेने दृष्टिक्षेप टाकला, पण क्षत्रिय मात्र कांहीच न बोलता कणसे तोडत राहिला.

वाण्याला झोपडीसरी लोखून मीत्याहू काठी घेऊन शेतांत आला. तेव्हा क्षत्रिय कणसांचे पोते भरत होता. वीरबाहूच्या हातांतली काठी पाहून तो पोते घेऊन पळू लागला.

वीरबाहूने त्याचा पाठलाग करून त्याला कळीने चांगले बळखून काढले. मार खात तो खाली पडला. येरिने त्याचे हात बांधून वीरबाहू त्याला

म्हणाला, "जर दुसऱ्या लोकांनी चोरी केली तर त्यांना शिक्षा वेत्ती पाहिजे. पण तुम्ही तर स्वतःच चोरी करू पहाताय. ह्याची शिक्षा तुम्हाला मिळालीच पाहिजे. चला, बाकी तिघांना मिळणार आहे, तीच शिक्षा तुम्हालाही देतो."

"मला तुझ्या आईकडे घेऊन चल. बाकी तिघांना तिने माफ केल्या ना? मग मला पण ती माफ करेल." क्षत्रिय म्हणाला.

वीरबाहू हंसत म्हणाला, "अरे, माझी आई म्हणजे ही जमीनच, दुसरे कुणी नाही. तिच्या वतीने मी तुला बांधून ठेवले. बाकी तिघांना पण मी झोपडीत बांधून ठेवले आहे."

नंतर वीरबाहूने आसपासच्या शेतांत राखण करणाऱ्या लोकांना बोलवून त्यांना सर्व भुविगत सांगितली. सकाळ होताना चोरांना पोलिसा-चौकीत पाठवले.

अशा तऱ्हेने वीरबाहूने आपल्या बुद्धिचातुर्याने एकट्याने चोरांशी लढत दिली, व आपल्या पिताच्या (क्षणाबरोबरच चोरांना पण योग्य धडा दिला.

चांदोबा